

МАРШРУТ ПЕРЕХОДУ З ПОСЛУГИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

TRANSITION ROUTE FROM EARLY INTERVENTION SERVICE TO INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION

Статтю присвячено досвіду реалізації маршруту переходу з раннього втручання до інклюзивного дошкільного середовища з оглядом законодавчої бази щодо розвитку послуги раннього втручання в Україні. Розкрито сутність соціальної, освітньої інклюзії та послуги раннього втручання. Соціальна інклюзія повинна починатись з народження і продовжуватись все життя людини. В сфері освіти інклюзія розглядається як процес визнання і реагування на різноманітність потреб всіх тих, хто навчається. Авторами визначено, що послуга раннього втручання це раннє виявлення командою спеціалістів різного профілю проблем зі здоров'ям та розвитком дитини перших років життя, вчасне і оперативне надання їй допомоги, що в подальшому дозволяє знизити інвалідизацію дитини. Пояснено етапи програми переходу дитини з послуги раннього втручання в інклюзивне середовище закладів дошкільної освіти як процес змін всередині послуги або між службами, який залучає дітей, сім'ї, інших опікунів і постачальників послуг. Основна увага приділяється етапам маршруту переходу з програми раннього втручання до інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти. На першому етапі батьки отримують в Центрі раннього втручання «Характеристику дитини» з описом основних освітніх труднощів дитини. На другому – звертаються за комплексною оцінкою в інклюзивно-ресурсний центр. Третій – звернення батьків до дошкільної освітньої установи, в якій буде створено команду психолого-педагогічного супроводу дитини. Маршрут переходу передбачає співпрацю команди супроводу та фахівців раннього втручання на період адаптації дитини для організації максимально сприятливих умов. Маршрут переходу з однієї послуги (або організації) до іншої дозволяє зберегти неперервність допомоги дитині, яка реалізовуватиметься командою раннього втручання разом з фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів та командою дошкільного закладу у партнерстві з батьками дитини.

Ключові слова: раннє втручання, маршрут переходу, інклюзивно-ресурсні центри, команда супроводу.

The article is devoted to the experience of implementing the transition route from early intervention to an inclusive preschool environment with an overview of the legislative framework for the development of early intervention services in Ukraine. The essence of social, educational inclusion and early intervention services is revealed. Social inclusion should begin at birth and continue throughout a person's life. In the field of education, inclusion is considered as a process of recognizing and responding to the diversity of needs of all those who study. The authors determined that the early intervention service is the early detection by a team of specialists of various profiles of problems with the child's health and development in the first years of life, timely and prompt assistance, which in the future allows to reduce the child's disability. The stages of a child's transition program from an early intervention service to an inclusive preschool environment are explained as a process of change within a service or between services that involves children, families, other caregivers, and service providers. The main attention is paid to the stages of the transition route from the early intervention program to the inclusive educational environment of the preschool education institution. At the first stage, parents receive a "Child Characteristics" at the Early Intervention Center with a description of the child's main educational difficulties. On the second – they apply for a comprehensive assessment at the inclusive resource center. The third is the appeal of parents to a preschool educational institution, which will create a team of psychological and pedagogical support for the child. The transition route involves the cooperation of the support team and early intervention specialists during the period of adaptation of the child to organize the most favorable conditions. The route of transition from one service (or organization) to another allows to maintain continuity of care for the child, which will be implemented by the early intervention team together with the specialists of inclusive resource centers and the preschool team in partnership with the child's parents.

Key words: early intervention, transition route, inclusive resource centers, support team.

УДК 159.922:316.6
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.39.20>

Кривоногова О. В.

к. психол. н.,
доцент кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Трапізанова Н. В.

психолог відділу «Методичний центр раннього втручання»
КУ «Обласний центр методичної роботи і соціальних виплат»

Орленко І. М.

доктор філософії, завідувач
Одеський обласний ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти;
старший викладач кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Сучасне бачення особистості людини полягає в тому, що новонароджена дитина вже є особистістю, заслуговує на повагу та місце в соціумі. Маленька дитина від народження не повинна бути лише об'єктом, з яким дорослі здійснюють якісь маніпуляції. Кожна дитина може і має приймати посильну участь у власному житті, а дорослі мають допомогти їй в цьому. Чим більший рівень участі дитини в щоденних активностях, чим компетентнішими є батьки та інші дорослі, які взаємодіють

з дитиною, тим ефективніше відбуватиметься розвиток потенціалу малюка. Тобто, соціальна інклюзія повинна починатись з народження і продовжуватись все життя людини.

В сфері освіти інклюзія розглядається як процес визнання і реагування на різноманітність потреб всіх тих, хто навчається. Вона припускає їх активну участь в процесі отримання знань, в культурному і суспільному житті. Інклюзія приводить до зменшення сегрегації в системі освіти. Вона вимагає

змін і модифікацій змісту, підходів, структури і стратегії освіти з урахуванням потреб усіх дітей, керуючись переконаністю, що системи загальної освіти зобов'язані навчати усіх дітей [2, 14].

Для забезпечення найкращої якості життя сім'ї, яка виховує дитину віком від 0 до 4х років з порушеннями розвитку або ризиком їх виникнення, в Україні впроваджено послугу раннього втручання [9; 10]. Ефективність сучасної сімейно-орієнтованої раннього втручання послуги є доведеною завдяки міжнародним дослідженням авторів Гуральника М., Данста К., Добровой-Крол Н., Еспе-Шервиндт М., Серрано А.М. та інших. Практика раннього втручання є поширеною не тільки у Сполучених штатах Америки [3; 13; 14; 17; 18] та Європі [3; 16; 19], але й у Сингапурі та Японії [20]. Не дивлячись на те, що в Україні послуга раннього втручання є новою, вже представлено низку праць, в яких висвітлено питання доказовості та актуальності послуги, проблем та перспектив її впровадження. Це, зокрема, публікації Кукурузи Г.В., Стасенко Т., Хоменко С.О., Бедреги С.М., Якименко О.О., Китайської О.П., Горіщака С.П., Кривоногової О.В. [1; 4; 5; 11; 12].

Аналізуючи рекомендовані у світі практики раннього втручання стикаємось з тезою, що послуги та програми для сімей та дітей, які потребують допомоги, повинні бути безперервними, тому на етапі завершення послуги раннього втручання експерти рекомендують фахівцям спільно з батьками розробляти план переходу [8, 15]. План переходу є частиною індивідуального сімейного плану раннього втручання. Проте в Україні на національному рівні дотепер не створено рекомендацій щодо розробки плану переходу з послуги раннього втручання до інших програм.

Метою даної публікації є висвітлення досвіду реалізації маршруту переходу з раннього втручання до інклюзивного дошкільного середовища.

Послуга раннього втручання – це раннє виявлення командою спеціалістів різного профілю проблем зі здоров'ям та розвитком дитини, вчасне і оперативне надання їй допомоги, що дозволяє знизити інвалідизацію в майбутньому. Вона поєднує медичну, психологічну, соціальну, освітню допомогу та надається насамперед дітям перших років життя [6].

Послуга раннього втручання складається з кількох етапів [6]:

- Звернення батьків.
- Перша зустріч сім'ї з командою фахівців.
- Зустріч команди раннього втручання та вирішення питання включення сім'ї до послуги.
- Друга зустріч з сім'єю. Проведення інтерв'ю «Звичайний день».
- Щотижневі зустрічі з сім'єю. Встановлення цілей, заповнення індивідуального сімейного

плану раннього втручання (ІСПРВ). Перегляд ІСПРВ кожні 6 місяців.

Послуга раннього втручання є довгостроковою і триває до досягнення дитиною 4-х років або до моменту переходу сім'ї до інших послуг. Часто після завершення послуги раннього втручання, діти починають відвідувати дошкільні освітні заклади.

Програма переходу – це процес змін всередині послуги або між службами, який залучає дітей, сім'ї, інших опікунів і постачальників послуг. Процес переходу має відповідати наступним чотирьом цілям:

- забезпечити безперервність надання послуг;
- звести до мінімуму порушення сімейної системи;
- сприяти організації щоденної активності дитини вдома та в інших середовищах;
- включати планування, підготовку, реалізацію та оцінку в рамках програм і між ними, із залученням сім'ї.

Перехід може відбутися у разі зміни установи, програми, місця або типу послуг, постачальників, статусу програми/дитини/сім'ї або джерела фінансування [15].

Підготовка до переходу в дошкільний освітній заклад починається за рік до бажаного початку відвідування. План переходу є частиною індивідуального сімейного плану раннього втручання і містить імена та посади фахівців та назви організацій, які залучені в процесі переходу, а також опис їх ролей в цьому процесі. Умовою успішної організації програми переходу є тісна співпраця між фахівцями команди раннього втручання, фахівців інклюзивно-ресурсного центру, фахівців дошкільної освітньої установи та батьків дитини.

Під час реалізації програми переходу з послуги раннього втручання виконуються всі функції інклюзивно-ресурсних центрів [7]:

1. Експертно-діагностичні:

- проведення комплексної оцінки з метою визначення особливих освітніх потреб дитини, в тому числі коефіцієнта її інтелекту (здійснюється практичними психологами ІРЦ);
- підготовка висновку та розроблення рекомендацій щодо освітньої програми, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг відповідно до потенційних можливостей дитини.

2. Інформаційно-аналітичні:

- ведення реєстру дітей, які пройшли комплексну оцінку і перебувають на обліку в ІРЦ;
- ведення реєстру закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та інших закладів освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти;
- ведення реєстру фахівців, які надають психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові

послуги дітям з особливими освітніми потребами (за їхньою згодою);

- підготовка звітної інформації про результати діяльності ІРЦ для засновника, відповідного структурного підрозділу з питань діяльності ІРЦ, а також аналітичної інформації для відповідного РЦПЮ;
- формування річного плану роботи ІРЦ/фахівця ІРЦ;
- формування щотижневих графіків роботи ІРЦ/фахівців ІРЦ;
- підготовка звіту фахівця ІРЦ про результати надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг;
- ведення журналу обліку заяв;
- ведення журналу обліку висновків про комплексну оцінку;
- ведення журналу обліку консультацій;
- ведення особових справ дітей, які пройшли комплексну оцінку;
- висвітлення діяльності ІРЦ на власному сайті, сторінці Фейсбук, інформаційних стендах, дошці оголошень тощо

3. Організаційні:

- ведення діловодства ІРЦ, як окремої юридичної особи, прийом документів для проведення комплексної оцінки;
- взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, охорони здоров'я, закладами (установами) соціального захисту, службами у справах дітей, громадськими об'єднаннями щодо надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, починаючи з раннього віку, в разі потреби із залученням відповідних спеціалістів.

4. Методичні:

- надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та інших закладів освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, батькам (одному з батьків) або законним представникам дітей з особливими освітніми потребами щодо особливостей організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг таким дітям;
- надання методичної допомоги щодо складання, виконання, коригування ІПР;
- надання методичної допомоги щодо організації освітнього простору та здійснення необхідних адаптацій і модифікацій освітнього процесу.

5. Консультативні:

- консультація батьків (одного з батьків) або законних представників дітей з особливими освітніми потребами стосовно мережі закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та інших закладів освіти, що забезпечують здобуття

загальної середньої освіти, та зарахування до цих закладів;

- ознайомлення батьків (законних представників) дитини з висновком про комплексну оцінку, умовами навчання та надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дитині;
- надання консультативно-психологічної допомоги та проведення бесід з батьками (одним з батьків) або законними представниками дітей з особливими освітніми потребами з метою формування позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей.

6. Надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг:

- надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП шляхом проведення індивідуальних та групових занять.

7. Психолого-педагогічний супровід:

- моніторинг динаміки розвитку дитини шляхом взаємодії з батьками (законними представниками) дітей з ООП та закладами освіти, в яких вони навчаються;
- участь в командах психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП у закладах загальної середньої та дошкільної освіти, а також психолого-педагогічних комісіях спеціальних закладів загальної середньої освіти з метою моніторингу динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік.

8. Просвітницькі:

- організація інформаційно-просвітницької діяльності шляхом проведення конференцій, семінарів, засідань за круглим столом, тренінгів, майстер-класів з питань організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами.

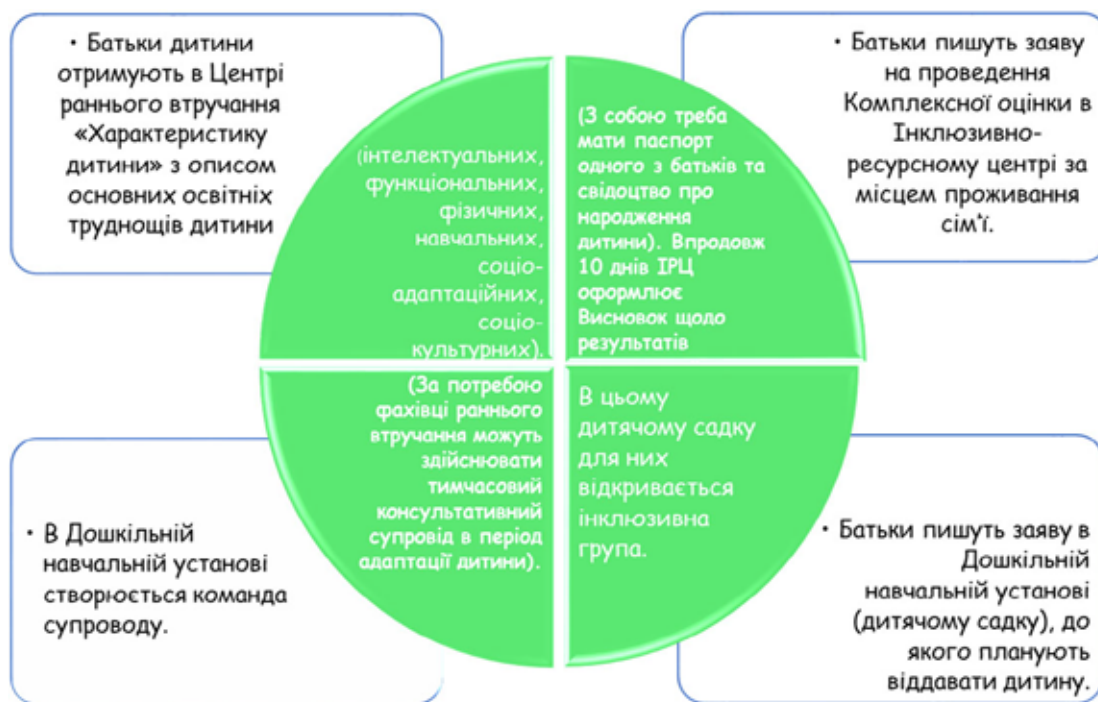
9. Підвищення кваліфікаційного рівня та фахової майстерності:

- навчання сучасним міжнародним методикам оцінки розвитку дитини;
- участь у семінарах тренінгах, конференціях, науково-практичних заходах з питань інклюзивного навчання;
- співпраця з Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних науки України, ресурсними центрами підтримки інклюзивної освіти;
- самопідготовка, опрацювання літератури з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами [7].

Маршрут переходу з послуги раннього втручання до інклюзивного освітнього середовища має чотири етапи (рис. 1).

1 етап. Батьки отримують в Центрі раннього втручання «Характеристику дитини» з описом основних освітніх труднощів дитини.

Батьки обирають дошкільний заклад для своєї дитини, обговорюють свої плани щодо влаштування дитини до дошкільного закладу.

Рис. 1. Етапи маршруту переходу з програми раннього втручання до інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти

На цьому етапі починається програма переходу з послуги раннього втручання до інклюзивного освітнього простору. Програма переходу починається щонайменше за півроку до моменту влаштування дитини у дошкільний освітній заклад. Провайдер сім'ї з команди раннього втручання складає «Характеристику дитини» з описом основних освітніх труднощів дитини надає необхідну інформацію про процес переходу, надає контакти партнерських організацій, які є залученими до цього процесу, пояснює роль кожної організації в процесі переходу.

II етап. Батьки звертаються за комплексною оцінкою в інклюзивно-ресурсний центр за місцем проживання.

Батьки приходять в інклюзивно-ресурсний центр з характеристикою з Центру раннього втручання і пишуть заяву на проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, згода на обробку персональних даних їх неповнолітньої дитини. У призначений день батьки приходять до інклюзивно-ресурсного центру для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, маючи при собі наступні документи:

- паспорт одного з батьків або законних представників дитини (за наявності);
- свідоцтво про народження дитини (оригінал (за наявністю) і копія);
- індивідуальна програма реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності в разі встановлення інвалідності);
- характеристика з Центру раннього втручання.

У висновку щодо проведення комплексної оцінки дитини зазначаються основні освітні труднощі дитини та визначається рівень підтримки в освітньому процесі [7].

III етап. Звернення до дошкільної освітньої установи.

Після проходження комплексної оцінки батьки звертаються до керівника дошкільного закладу з письмовою заявою про відкриття інклюзивної групи і докладають висновок інклюзивно-ресурсного центру.

IV етап. Створення команди супроводу в дошкільній установі.

Дошкільна установа створює команду супроводу для дитини з особливими освітніми потребами. Команда супроводу складається з фахівців закладу дошкільної освіти, асистента вихователя, фахівця Інклюзивно-ресурсного центру, батьків дитини. За потребою фахівці раннього втручання можуть здійснювати тимчасовий консультативний супровід в період адаптації дитини).

Висновки. Сім'ї з дітьми, які мають порушення розвитку або ризик виникнення таких порушень, повинні мати можливість отримати допомогу якомога раніше. І, цілком можливо, що такі сім'ї потребуватимуть допомоги тривалий час, а можливо, і все життя. Дуже важливо при плануванні послуг, враховувати і плани переходу з однієї послуги або організації до іншої для збереження неперервності допомоги. Так, при переході з послуги раннього втручання до інклюзивного освітнього середовища, важливо створювати план переходу,

який реалізовуватиметься командою раннього втручання разом з фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів та команди дошкільного закладу у партнерстві з батьками дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бедрега С. М., Якименко О. О., Китайська О. П., Горіщак С. П., Кривоногова О. В. Досвід надання послуги раннього втручання в муніципальному закладі охорони здоров'я. *Вісник Вінницького національного медичного університету*, 2019. Т. 23. № 3. С. 509–514.

2. Діксон Шеріл. Інклюзія, а не сегрегація або інтеграція, – ось що потрібно учневі з особливими потребами Інклюзивна освіта : збірник матеріалів проекту. К. : 2013. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/iearticles/125/> (дата звернення: 12.07.2022).

3. Доброва-Крол Н. Раннее вмешательство: Ключевые аспекты и международный опыт. Международный детский фонд ООН (ЮНИСЕФ). Киев, 2014. 48 с.

4. Кукуруза А. В. Системная модель оказания помощи детям раннего возраста с нарушениями развития. *Вестник Харьковского ун-та. Психология* 2002. № 550(2). С. 158–163.

5. Кукуруза Г. В. Ефективність програм раннього втручання для дітей з порушенням психічного розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія*. 2013. № 1046. Вип. 51. С. 184–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKHiPC_2013_1046_51_42 (дата звернення: 14.07.2022).

6. Наказ Мінісоцполітики від 18.02.2021 № 92 про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0092739-21#Text> (дата звернення: 12.07.2022).

7. Постанова Кабінету Міністрів України № 765 від 21 липня 2021 року «Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.07.2022).

8. Рекомендовані практики в Ранньому Втручанні. Посібник для фахівців. URL: <https://www.eurlyaid.eu/eciguidebook-ukrainianversion/> (дата звернення: 14.07.2022).

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.05.2021 № 517 «Про схвалення Концепції створення та розвитку системи раннього втручання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.07.2022).

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 1117-р «План заходів щодо реалі-

зації Концепції створення та розвитку системи раннього втручання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.07.2022).

11. Стасенко, Т. Раннє втручання: для якісної послуги необхідна ефективніша міжвідомча координація. URL: <https://www.umj.com.ua/article/129279/rannye-vtruchannya-dlyayakisnoyi-poslugi-neobhidna-efektivnisha-mizhvidomchakoordinatsiya> (дата звернення: 15.07.2022).

12. Хоменко С. О. Сучасний стан та перспективи розвитку послуги раннього втручання в Україні. *Молодий вчений*. 2020. № 8.1(84.1). С 84–88. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/8.1/19.pdf> (дата звернення: 15.07.2022).

13. Dunst, C. J., Trivette, C. M., Humphries, T., Raab, M., & Roper, N. (2001). Contrasting approaches to natural learning environment interventions. *Infants and Young Children*. 14(2). Pp. 48–63.

14. Guralnick, M. J. (2001). A framework for change in early childhood inclusion. In M. J. Guralnick (Ed.), *Early childhood inclusion: Focus on change*. Pp. 3–35.

15. Individualized Family Service Plan Process Guidance Handbook. (2014). Educational and Developmental Intervention Services (EDIS) Comprehensive System of Personnel Development (2014). Retrieved from <http://ectacenter.org/eco/assets/pdfs/>

16. Paul Martin, (ECI coordinator). Early Intervention: from theory to practice. A Social Care perspective, Regional Report in Sofia, November 2015. Retrieved from http://early.dextel.net/early_intervention.html ; <http://inclusiveearlychildhood.ca/files/2015/01/Underwood-Frankel-2012.pdf>

17. Family investments in response to the developmental challenges of young children with disabilities. In A. Kalil & T. Deleire (Eds.), *Family investments in children's potential: Resources and behaviors that promote success*. Pp. 119–137. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.

18. Espe-Sherwindt M. (2008). Family-centred practice: collaboration, competency and evidence. *Support for learning*. Vol. 23. Issue 3. Pp. 136–143.

19. Jóna G. (2021). Ingólfssdóttir, Rannveig Traustadóttir, Snæfríður Þóra Egilson, Rethinking Practices by Rethinking Expertise: A Relational Approach to Family-Centred Inclusive Services, *Scandinavian Journal of Disability Research*, 10.16993/sjdr.734, 23, 1, (1–13).

20. Nicolette Waschl, Xueyan Yang, Huichao Xie, Mo Chen, Kenneth K. Poon, (2021). Construct validity of the Family Outcomes Survey – Revised expanded helpfulness scale, *Research in Developmental Disabilities*, 10.1016/j.ridd.2021.103895, 112, (103895).